

5. Hänse G. Einstellungen als Kategorie zur Erfassung sprachlich reflektierter Beziehungen zwischen Text und Produzent und textreferentiellem Objektbereich. Deutsch als Fremdsprache. 1981. № 4. S. 208 – 214.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-MKfpgoe-2022.26>

УДК 81'246.3:004.65

*Павлова А., Ситар Г.
Університет Майнца, Німеччина;
Слов'янський інститут Академії наук Чеської Республіки,
Чеська Республіка*

ЕЛЕКТРОННА БАГАТОМОВНА БАЗА ДАНИХ КОНСТРУКЦІЙ-ФРАЗЕМ ТА ЇХНІЙ ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Конструкції-фраземи (в іншій термінології «фразеологізовані речення», «синтаксичні фразеологізми», «фразеосхеми», «фразеошаблони» та ін.) — важлива частина граматики конструкцій, що залишається поза увагою традиційної фразеології (Величко, 2016; Личук, 2001; Павлова, 2020; Ситар, 2017; Fillmore, Kay, & O'Connor, 1988; Fleischer, 1982; Funt, 2020; Goldberg, 1995; Mellado, 2019 та ін.).

Конструкції-фраземи — це конструкції з відкритими позиціями (слотами), які заповнюються конкретними лексемами (заповнювачами) під час створення тексту. Окремі позиції у конструкціях-фраземах є наперед визначені, їх ще називають незмінною частиною моделі речення, до складу якої переважно входять синсемантичні слова. Вибір лексичного наповнення відкритої позиції обмежений граматикою, нормою та узусом. Наприклад, нім. *Was heißt schon Recht? Was heißt schon normal!* (модель *Was heißt schon X [!/?]*); укр. *Все буде Україна! Все буде справедливість!* (модель *Все буде N₁!*).

Типові риси конструкції-фраземи є такими:

- ідіосинкратичність, ідіоматичність (не підкоряється правилам побудови традиційного (незв'язаного) речення);
- модель завжди має відкриті позиції (слоти) і має певний ступінь свободи їх заповнення в тексті; продуктивність;
- модель має значення ще до її заповнення, це значення можна описати;

– стрижневою частиною конструкції-фраземи є синсемантичні слова (службові частини мови, прислівники, займенники і под.);

– така конструкція має специфічну просодію, яка формує синтаксичну модель і дає змогу відмежувати фраземи від ононімічних нефразеологізованих речень;

– вживається переважно у розмовному мовленні, діалогах, художньому та публіцистичному стилях;

– у випадку багатозначної конструкції-фраземи її значення залежить від контексту.

У створюваній базі даних конструкцій-фразем вихідною мовою є німецька. Переклади подано чеською, словацькою, польською, російською мовами, у 2022 році до проєкту було додано українську мову.

Мікроструктура запису для кожної моделі охоплює такі компоненти:

- функція / семантичне поле;
- лема (структурна схема речення);
- значення;
- приклади (німецькою мовою, без перекладу);
- морфологічний опис;
- семантичні обмеження;
- варіанти;
- стильова належність;
- просодія;
- приклади з перекладами та коментарями;
- загальний коментар до перекладу;
- повні синоніми;
- часткові синоніми;
- омоніми;
- пароніми;
- ідіоми / шаблонні фрази.

Важливим етапом дослідження є пошук німецьких конструкцій-фразем та їх перекладів різними мовами. Джерелами добирання прикладів є передусім художні тексти та їх опубліковані професійні переклади; власні переклади, якщо опублікованих немає; дані, отримані з паралельних корпусів текстів.

У випадку з парою «німецька – українська мови» використовуємо пошукові можливості паралельного корпусу InterCorp, версія 14 (Dovalil et al., 2022; Kotsyba, Vavshn, & Zasina, 2022). Зазначимо, що корпус українських текстів поки що є порівняно невеликий, тому до аналізу доводиться залучати не лише

оригінальні німецькі тексти, але й німецькомовні переклади з англійської, французької, чеської, італійської та ін. мов.

За даними корпусу InterCorp, німецька конструкція-фразема переважно перекладається еквівалентною конструкцією, наприклад, нім. *Krieg ist Krieg schlieЯlich* (Remarque Erich Maria. Im Westen nichts Neues); укр. *Зрештою війна є війна* (Ремарк Еріх-Марія. На Західному фронті без змін. Перекладач Гловацька Катерина); нім. *Was fьr ein Gedanke, zwischen dir und den Gehilfen zu wdhlen!* (Kafka Franz. Das Schloss); укр. *Що за думка — вибирати між тобою й помічниками!* (Кафка Франс. Замок. Перекладач Сняданко Наталка).

Водночас особливе зацікавлення викликають випадки, коли перекладачі використовують синонімічні фразеологізовані речення, пор.: нім. *Was fьr ein wunderbarer Schlaf war dies doch gewesen!* (Hesse Hermann. Siddharta); укр. *І все ж який чарівний то був сон!* (Гессе Герман. Сіддхартха. Перекладач Логвиненко Олекса); нім. *Was fьr eine Willensstarke Frau, dachte Langdon* (Brown Dan. Illuminati. Перекладач Merz Axel); укр. *Оце так вольова жінка, подумав Ленгдон* (Браун Ден. Янголи і демони. Перекладач Кам'янець А); нім. *Was fьr ein Idiot!* (Heller Joseph. Catch 22. Перекладачі Danehl Irene, Danehl Gьnther); укр. *Ну і йолон!* (Хеллер Джозеф. Пастка для дурнів. Перекладач Мещеряк Микола).

Основний дидактичний потенціал створюваної бази даних передбачений концепцією її створення та мікроструктурою. Наголосимо, що база даних має три групи адресатів:

- 1) лінгвісти (граматисти, фразеологи та ін.);
- 2) перекладачі;
- 3) студенти, учні, які вчать німецьку мову.

Уперше конструкції-фразами німецької мови подано цілісно у вигляді бази даних з докладним описом. Це перший та унікальний у своєму роді довідник для німецьких конструкцій-фразем та їх можливих перекладів різними мовами.

Конструкції-фразами є необхідним складником для опанування іноземними мовами і для здійснення адекватного перекладу. База даних може бути використана у вищій школі під час вивчення курсів фразеології, конструкційної граматики, загального мовознавства, теорії та практики перекладу, стилістики та ін. Крім цього, створення бази даних конструкцій-фразем є цікавим лексикографічним завданням, що передбачає побудову і наповнення продукту комплексного типу, реалізованого як електронний лексикографічний проєкт у середовищі Github.

Перспективи дослідження визначаємо як: 1) розширення створюваної бази даних за рахунок введення нових моделей; 2) залучення інших слов'янських та

неслов'янських мов; 3) створення посібника, головна мета якого – навчити активному використанню конструкцій-фраземи на різних рівнях вивчення іноземних мов (від А2 до В2+), що передбачає опрацювання ефективної системи вправ різного типу.

Використана література:

1. Величко, А. В. (2016). Предложения фразеологизированной структуры в русском языке : структурно-семантическое и функционально-коммуникативное исследование. Москва : Макс Пресс.
2. Velichko, A. V. (2016) Predlozhenija frazeologizirovanoj struktury v ruskom jazyke : strukturno-semanticheskoe i funkcional'no-kommunikativnoe issledovanie. Moskva : Maks Press [Russian]
3. Личук, М. І. (2001). Ступені фразеологізації речень : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України; Інститут української мови. Київ.
4. Lychuk, M. I. (2001). Stupeni frazeolohizatsii rechen : avtoref. dys... kand. filol. nauk: 10.02.01 / NAN Ukrainy; Instytut ukrainskoj movy. Kyiv. [Ukrainian]
5. Ситар, Г. В. (2017). Синтаксичні фразеологізми в розрізі конструкційної граматики: монографія: [наук. і відп. ред. А. П. Загнітко]. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД».
6. Sytar, H. V. (2017). Syntaksychni frazeolohizmy v rozrizi konstruktsiinoj hramatyky: monohrafiia: [nauk. i vidp. red. A. P. Zahnitko]. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD». [Ukrainian]
7. Fillmore, Ch. J., Kay, P., & O'Connor M. (1988). Regularity and idiomaticity in grammatical constructions: the case of 'let alone'. *Language*. 64 (3), 501–538. [English]
8. Fleischer, W. (1982). Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut. [German]
9. Funt, N. (2020) Es gibt Glossare und Glossare: Phraseoschablonen im Russischen, Deutschen und Polnischen im Vergleich : Master thesis. Gernersheim : University of Mainz. [German]
10. Goldberg, A. (1995). Constructions: A construction grammar approach to argument structure. Chicago : University of Chicago Press. [English]
11. Dovalil, V., Káňa, T., Peloušková, H., Zbytovský, Š., Vavřín, M., & Zasina, A. J. (2022): Korpus InterCorp – němčina, verze 14 z 31. 1. 2022. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2022. Dostupný z WWW <http://www.korpus.cz> [Czech]
12. Kotsyba, N., Vavshyn, M., & Zasina, A. J. (2022): Korpus InterCorp – ukrajínština, verze 14 z 31. 1. 2022. Ёstav Iieskijho národního korpusu FF UK, Praha 2022. Dostupné z WWW <http://www.korpus.cz> [Czech]
13. Mellado Blanco, C. (2019). Phrasem-Konstruktionen kontrastiv Deutsch-Spanisch: ein korpusbasiertes Beschreibungsmodell anhand ironischer Vergleiche. *Yearbook of Phraseology*. 10, 65–88. [German]
14. Pavlova, A. (2020). Und ob es Phraseologie ist! *Russland übersetzen / Russia in Translation / Россия в переводе*. Festschrift für Birgit Menzel. Berlin: Frank&Timme. 117–132. [German]